

maan sille kulkevan tien varteen oman ristinsä. Lähiseudulla on kylä, jolle Napoleonin Venäjältä pakenevat sotilaat antoivat nimeksi Pariisi – näin ainakin kerrotaan. Tässä kylässä olevan kukkulan laelle pappi rakennutti 30 metriä korkean ”Eiffel-tornin” ja senkin huipulle ristin. Hän keräsi lahjoituksina pyhimyksiä esittäviä patsaita ja perusti myös useampia museoita kertomaan talonpoikaisesta elämästä.

Papin ansiosta kylästä on tullut merkittävä matkailukohde Valko-Venäjällä. Hänet itsensä tunnetaan hyväntekijänä, jonka ansiosta Mosarin kylä on saanut huomiota koko maassa esimerkiksi henkisten arvojen kohottamisesta. Tämän hyväntekijän elämään kätkeytyi kuitenkin salaisuus toisen maailmansodan ajalta, jolloin hän eli Liettuassa: hänen kerrotaan ilmiantaneen liettualaisia, jotka vastustivat neuvostovaltaa. Ehkä hän haki teoillaan sovutusta tapahtuneelle. Valko-Venäjällä tätä asiaa ei kuitenkaan tunnettu eikä tutkittu. Hervouet käsittelee Mosarin kylää ennen kaikkea osoittaakseen, miten moraalisen, poliittisen ja taloudellisen järjestyksen vuorovaihtus voi toteutua. Autoritaarista poliittista valtaa ei voi pönkittää vain materiaalisilla eduilla, joita kansalaisille jaetaan. Järjestelmä tarvitsee myös moraalisen oikeutuksen ja kirkonmies osallistuu tässä tapauksessa tuon oikeutuksen vahvistamiseen.

Valko-Venäjää on tutkittu vähän, vaikka se sijaitsee keskellä Eurooppaa. Kirja valaisee

kolhoosikylien elämää, ihmisten asenteita ja toiminnan mahdollisuuksia. Mutta kertooko se yleisemmin Valko-Venäjän yhteiskunnasta tai peräti muistakin entisistä sosialistisista maista? Tätä sopii lukijan pohtia. Kaiken kaikkiaan moraalitalous on mielenkiintoinen tulkintamalli. On uskottavaa, että sen piirteitä oli jo Neuvostoliitossa kollektiivisen maatalouden aikana, ja miksei moraalitalous vaikuttaisi nyt sosialismin jälkeisissä yhteiskunnissa, paikoin vahvistuneena, paikoin haalistuneena.

Odotellessamme aikaa, jolloin Valko-Venäjällä pääsee vapaasti liikkumaan, kannattaa ehdottomasti lukea tämä kirja. Moraalitalouden käsitteen tuominen paikallisyhteisöjen tutkimukseen on kiinnostava haaste yhteiskunnan muutoksen pohtijoille ja tutkijoille. Kirjan voi kuitenkin lukea myös ilman syvempää teoreettista tuntemusta, sillä runsaat haastattelut antavat mainion kuvan arkisista toiminnoista ja elämästä Valko-Venäjän kylissä.

Ronan Hervouet on Bordeaux’n yliopistosta, jossa sijaitsee Ranskan sosiologian oppi-isälle, Émile Durkheimille omistettu keskus. Tämä työskenteli siellä 15 vuotta sosiaalifilosofian virassa aina vuoteen 1902 asti – aikana, jolloin sosiologiaa ei vielä ollut virallisesti olemassa. Durkheimin perintö näkyy Hervouet’n tutkimuksessa.

Leo Granberg

Energian poliittiset aineellisuudet

Margarita M. Balmaceda: *Russian Energy Chains. The Remaking of Technopolitics from Siberia to Ukraine to the European Union.* New York: Columbia University Press, 2021. 421 s. ISBN 978-0-231-55219-6.

Seton Hallin yliopiston kansainvälisen politiikan professori Margarita Balmaceda on tutkinut Venäjän ja Itä-Euroopan energiapolitiikkaa kahden vuosikymmenen ajan. Hänen tuorein kirjansa jatkaa luomalla monitieteisiä yhteyksiä eri energiamuotojen aineellisuuksiin ja niihin kytkeytyvään valtaan. Aineellisuuden voi ymmärtää monin tavoin. Tässä kirjassa aineellisuutta lähestytään eri energiamuotojen fyysikaalisten ominaisuuksien ja logistiikan kautta. Kirjan keskeinen pyrkimys

on sitoa yhteen teknisten ja luonnontieteellisten piirteiden kuvaus osaksi politiikan tutkimukseen nojaavaa vallan analyysiä.

Vertailu öljyn, maakaasun ja hiilen välillä on hyvin perusteltu. Kirjan pääkysymys on, miten Venäjän energian vaikutus on kyennyt kytkeytymään osaksi eurooppalaisten valtioiden poliittisia kerrostumia. Metodologisesti kirja nojaa etnografiaan. Balmaceda on tehnyt kenttätutkimusta tuotantoketjun varrella vuosina 2011–2014, mutta taustoittaa vuosia 1990–2020 myös laajemmin. Kyseinen ajanjakso on mielenkiintoinen, sillä tuolloin Venäjän energianhallintaan kytkeytyvä toimijaverkko oli toisenlainen. Balmacedan käyttämä vertauskuva ”tyntä myrslyn edellä” on hyvin kuvaava, sillä vuonna 2014

Venäjän vallattua Krimin erityisesti Ukrainan rooli Venäjän energian kauttakulkumaana alkoi heiketä. Valta hahmottuu kirjassa pääosin valtioon kautta eri toimijoiden vaikutuskeinoina, mutta myös konstitutiivisena ominaisuutena, mahdollisuutena käyttää valtaa. Myös vaikutteet muiden alojen kirjallisuudesta kuten tieteenso-
siologiasta, taloustieteen hyödykkeellistämistä käsittelevästä tutkimuksesta sekä kriittisestä maantieteestä näkyvät selkeästi. Kirjan voi jakaa kahtia. Luvut 1–3 avaavat analyttisen kehyyksen sekä käyvät läpi aikaisempaa tutkimusta ja keskeistä teoreettista kirjallisuutta. Luvut 4–6 taas keskittyvät energian ja poliittisen vallan empiiriseen analyysiin energiamuodoittain. Lopuksi luku 7 kytkee yhteen aikaisempien lukujen havainnot.

Ensimmäisessä luvussa Balmaceda korostaa, ettei Venäjän energiaan liittyviä uhkia voida ymmärtää pelkästään valtioon keskittyvän instrumentaalisen vallan analyysiin avulla. Sen sijaan valta rakentuu myös energiankulutuksen luomien mahdollisuuksien kuten suhteellisen halvan Venäjän energian houkuttelevuuden kautta. Taloudellisesti erityisesti energian siirto on mielenkiintoista, sillä siihen liittyy mahdollisuus suurimpiin voittoihin. Tämä luo helposti ristiriidan, sillä yhtäältä Euroopassa on ollut pyrkimys monipuolistaa energiainfrastruktuuria, mutta toisaalta fossiiliseen järjestelmään kytkeytyvät taloudelliset hyödyt kannustavat helposti energian kauttakulkumaita vahvistamaan omaa rooliaan. Riippuvuutta luo myös neuvostoajalta peräisin oleva energiantensiivinen taloudellinen kehitys sekä energiainfrastruktuurin toiminta, joka itsessään lukitsee toimijat tiettyihin riippuvuusuhkeisiin. Eurooppalaisten yhteiskuntien energiariippuvuus Venäjältä johtuu osittain eliittien tekemistä päätöksistä ja oman edun ajamisesta, mutta venäläisen halvan energian voi myös nähdä hyödyttävän olemassa olevia yhteiskuntarakenteita. Balmaceda tarkastelee, miten energiamuotojen arvoketjujen erityisyydet ovat vaikuttaneet Euroopan valtasuhteisiin, miten erot näkyvät eri energiamuotojen välillä ja miten nämä erityisyydet ovat rajoittaneet tai vahvistaneet Venäjän kykyä käyttää energiaa vaikutusvallan keinona.

Toisessa luvussa Balmaceda monipuolistaa käsitystä energiaturvallisuudesta ja niin sanotusta energia-aseen käsitteestä. Hän laajentaa käsitystä energiaturvallisuudesta ulkoisen turvallisuuden kysymyksestä kohti toimijoiden ja infrastruktuurien kautta rakentuvaa yhteistuotantoa, jossa riippuvuus rakentuu verkostomaisesti. Kirja kritisoi energiaturvallisuuden vallitsevia

Venäjää koskevia tulkintoja, joissa päähuomio on usein ollut Venäjän valtion toimijuudessa ja vain harvojen energiamuotojen (öllyn ja kaasun) pohjalta tehdyissä yleistyksissä laajemmasta energiaturvallisuudesta. Ottamalla tarkasteluun koko tuotantoketjun ylläpitämiseksi vaadittavat prosessit – oli kyse sitten teknologisista erityispiirteistä tai toimijoiden välisistä suhteista – Balmaceda välttää energiakysymysten yksinkertaistamisen kysymykseksi saatavuudesta, josta Suomessa keskustellaan usein huoltovarmuuden (*security of supply*) käsitteen kautta. Hän tuo myös esiin, että Venäjä on vahvasti riippuvainen läntisestä teknologiasta, erityisesti öljyn ja kaasun osalta. Tämä rajaa erityisesti Venäjän mahdollisuuksia laajentaa tuotantoa Arktisen alueen öljy- ja kaasuesiintymille, joiden hyödyntäminen vaatisi sellaista teknologiaa ja osaamista jota Venäjällä ei ole.

Kolmas, aineellisuuksia käsittelevä luku pohjautuu pitkälti hänen aiempaan artikkeliin, jossa hän avaa tarkemmin kirjassa käyttämäänsä kehikkoa. Suhteuttamalla vallan analyysin aineellisuuksiin hän tuo esiin merkittäviä eroja eri energiamuotojen hallinnassa. Maakaasua säännellään vahvasti EU-tasolla, öljyn osalta taas sääntely ja sen eri laatujen jäljitettävyyden on heikkoa ja koskee lähinnä päästöjä (vrt. Saksan autoteollisuuden päästölaskentaskandaali). Vaikka hiili on hyvin merkittävä energiamuoto erityisesti teräksen tuotannossa, sen laajempaa arvoketjua ja hallintaa ei olla samalla tavalla pidetty strategisena ja siksi siihen liittyvän vallan analyysi on ollut vähäisempää.

Luonnonvaroja käsittelevät luvut 4–6 perustuvat kolmen eri energiamuodon tapaustutkimukseen seuraten arvoketjun rakentumista Venäjältä Saksaan. Balmaceda kuvaa aluksi lyhyesti energiamuodon kansainvälisen ja alueellisen markkinan rakenteen, jonka jälkeen hän kuvaa arvoketjun aineellisia piirteitä ja poliittista kontekstia aloittaen Venäjältä yläjuoksulta (*upstream*) ja siirtyen keskijuoksulle (*midstream*) Ukrainaankin ja lopulta alajuoksulle (*downstream*) Saksaan Euroopan maiden lävitse. Tarkastelu ei kuitenkaan yksistään pureudu Venäjän ja Saksan välille, vaan nostaa paikoitellen esiin mielenkiintoisia erityispiirteitä myös muualta Euroopasta, kuten italialaisen terästeollisuuden ja eri kansallisten kontekstien merkityksen mm. koksen eli kivihiihen jatkojalosteen arvoketjussa.

Kaasua käsittelevä luku kiinnittää huomiota erityisesti kaasun verkostomaiseen luonteeseen, minkä vuoksi kaasukauppa vertautuu sähköverkkoihin ja -markkinoihin. Siinä korostuu

systemien kaikkien osien toiminnan tärkeys ja energiamuodon muuttumattomuuden ylläpitäminen, joka on mahdollistanut mm. Gazpromin vallan rakentumisen. Luku myös muistuttaa Ukrainan merkityksestä. Vaikkakin maan merkitys väheni merkittävästi kaasun kauttakulkumaana, kun Itämeren läpi kulkeva Nord Stream -kaasuputki vuonna 2012 valmistui, maahan jäi paljon merkittävää kaasuun liittyvää infrastruktuuria ja osaamista. Ennen kuin Pohjois-Siperiassa sijaitseva Urengoi, maailman toiseksi suurin kaasukenttä, otettiin 1960-luvulla käyttöön, Ukraina oli myös merkittävä kaasun tuottaja Neuvostoliitossa. Ukrainan kaasukenttien ehdyttyä kentät jatkoivat toimintaansa kaasun siirtämisen mahdollistajina Euroopan markkinoille. Kaasun siirto vaatii runsaasti erilaisia teknisiä järjestelyjä, kuten esimerkiksi siirron mahdollistavien kompressoreiden sijoittamisen 200 kilometrin välein, mikä on yksi esimerkki infrastruktuurin kautta rakentuvasta riippuvuudesta.

Koska kaasua on hankala varastoida sen ilmaa kevyemmän luonteen vuoksi, kulutuksen ja tuotannon on ajallisesti ja maantieteellisesti oltava vahvasti kytköksissä. Tämä huomio antaa myös toisen näkökulman usein toistuvaan osin populistiseen kuvastoon, jossa Venäjä voi vain päättää sulkea kaasuhanan. Tämä on toki myös mahdollista, mutta varsinkin ennen vuoden 2022 tapahtumia, Venäjä käytti pehmeämpiä vaikutuskeinoja kuten maiden välillä eroavaa hinnoittelua. Balmaceda tuo esiin, että kaasun varastoinnin hankaluuden vuoksi kaasun poliittinen riippuvuus rakentuu enemmän kaasun verkostomaisesta luonteesta: järjestelmän keskinäisriippuvuuksien vuoksi muutoksia arvoketjuun on vaikea tehdä – oli kyse sitten sosiaalisista tai teknisistä kysymyksistä – ilman merkittävää epävarmuuksien kasvua kuten sähkökatkoja. Euroopan kaasuinfrastukturi optimoitiin aikanaan neuvostoliittolaiselle kaasulle ja siten polkuriippuvuudet pysyivät ennallaan kauppasopimusten kautta pitkälle 2010-luvulle asti.

Vastaavasti öljyä käsittelevässä luvussa korostuu öljyn moninaisuus. Öljyä esiintyy eri laatuina, joita ei voida välttämättä sekoittaa yhteen, mikä tekee sen arvoketjusta ja vallan ilmentymistä monimutkaisempaa. Vaikka myös öljy on mahdollistanut suurten valtakeskittymien rakentumisen, sen arvoketju ei ole ollut samalla tavalla maantieteen, infrastruktuurin ja tiettyjen toimijoiden rajaama kuin maakaasun kohdalla. Öljyn osalta Ukrainan merkitys heikkeni mm. kansallisten sijoitusten puutteen, korruption ja kilpailevien tuottajien alempien hintojen vuoksi, vaikka maalla oli historiallinen infrastruktuuri-

nen perintö. Aineellisuus selittävänä tekijänä öljyn tapauksessa korostaa sen heterogeenisyyttä ja eri mahdollisuuksia liikuttaa sitä (laivalla, putkia pitkin tai junalla) ja siten yksittäiset öljynjalostajat tai maat eivät ole samalla tavalla Balmacedan mukaan yhtä merkittäviä myöskään esimerkiksi EU:n energiapolitiikan näkökulmasta.

Hiiltä käsittelevässä luvussa Balmaceda keskittyy koksiin, jota tarvitaan erityisesti teräksen valmistuksessa. Sen kytkös energian tuotantoon on löyhempi verrattuna esimerkiksi ruskohiileen, jota käytetään runsaasti suoraan sähköin tuotantoon. Vaikkakin logistisesti hiileen liittyy tietyllä tavalla samanlainen verkostomaiseen rakentamiseen kytkeytyvä riippuvuus rautateiden ollessa keskeinen kuljetuskeino, sillä ei ole samanlaista systeemistä itsestään johtuvaa riippuvuutta kuin kaasun kohdalla: pullonkaula yhdessä osaa ei rapauta koko järjestelmää. Tapaustutkimuksen aikajaksona teräs oli Ukrainan merkittävin vientituote, mikä teki siitä yhden Euroopan merkittävimmistä teräksen tuojista.

Energiamuotojen aineellisuudet mahdollistivat mm. aiemman vallan ylläpitämisen ja sen keskittämisen, sillä energiantuotanto vaatii suuria pääomia. Kirja tuo myös empiirisesti uutta tietoa. Varsinkin öljyä ja hiiltä tarkastelevat luvut tuovat esiin, kuinka tärkeää on ymmärtää eri energiamuotoja ja jatkaa erityisesti kansainvälisen politiikan ja valtio-opin tutkimukseen nojaavien tutkijoiden herättelyä analysoimaan muitakin energiamuotoja kuin maakaasuun liittyvää politiikkaa Euroopassa. Kirjassa on myös runsaat liitteet, jotka koostuvat teknisestä sanastosta, keskeisten toimijoiden lyhyistä kuvauksista ja keskeisten tapahtumien aikajanasta vuosilta 1990–2020. Myös teemaa vähemmän tuntevan on siten helppo päästä kirjaan sisään. Kirjan syvälinen tuotantoketjujen analyysi nostaa myös esiin eri toimijoiden vallan ilmentymisen erot tuotantoketjun eri vaiheissa ja laajentaa siten perinteistä toimijoiden intresseihin ja diskursseihin keskittyvää valtio-opillista analyysiä.

Kirja on hyvin ajankohtainen, sillä päähuomio on Venäjän asemassa energian tuotannossa ja niissä energiariippuvuussuhteissa, jotka ovat rakentuneet Venäjän ja Euroopan ylle. Vuoden 2022 tilanteen ymmärtämisen näkökulmasta kirja auttaa hahmottamaan Euroopan Venäjä-riippuvuuden rakentumista yksityiskohdaisesti. Kirjan epilogissa käsitellään muun muassa Trumpin presidenttiyden vaikutusta, mutta tarkasta kuvauksesta huolimatta Balmaceda ei juurikaan ennakoï Venäjän valtapyrkimysten vahvistumista. Kirjan vahvuus on siksi jossain määrin enemmän yksittäisten arvoketjujen

laaja-alaisessa kuvauksessa kuin ulko- tai turvallisuuspoliittisessa Venäjän strategisen vallan analyysissä. Myös tätä tietoa tarvitaan kun

puramme fossiilisen energian valtaa.

Sakari Höysiemi

Entisen suurvallan valtiotaitoa ja -taitamattomuutta

Tuomas Forsberg & Sirke Mäkinen (toim.): *Russia's Cultural Statecraft*. London: Routledge 2022. 247 s. ISBN: 978-0-367-69435-7.

On hyvä, että Tuomas Forsbergin ja Sirke Mäkinen toimittama artikkelikokoelma *Russia's Cultural Statecraft* ehdittiin julkaista ennen Venäjän hyökkäystä Ukrainaan helmikuussa 2022. Hyökkäyksen jälkeen Venäjä näyttäytyy hyvin erilaisena kuin ennen sotaa, ja mikäli julkaisu olisi venynyt, kirjoittajilla olisi ollut varmasti painetta kommentoida nykytilannetta ja mahdollisesti jopa muuttaa lähestymistapojaan. Tässä muodossa kirja kuitenkin toimii erinomaisena summauksena Venäjän kulttuurivaikuttamisen keinoista ja mahdollisuuksista ennen helmikuuta 2022.

Artikkelikokoelma tuo yhteen tuloksia Suomen Akatemian projektista, joka keskittyi Venäjän kulttuurin kautta tapahtuvaan vaikuttamiseen (*cultural statecraft*). Kirjan keskeiselle analyttiselle käsitteelle ei harmi kyllä taida olla luontevaa suomennosta. 'Valtiotaito' on tuttu käsite, mutta 'kulttuurinen valtiotaito' ei juurikaan avaudu ilman pitkäjänteisiä selityksiä ja hieman kömpelöksi se silloinkin jää. Joka tapauksessa artikkelikokoelma pyrkii tuomaan Venäjä-tutkimukseen käsitteen avulla empiirisen tutkimuksen lisäksi myös teoreettisen kontribuution. *Cultural statecraft* esitellään erityisesti vakiintuneen 'pehmeän voiman' (*soft power*) käsitteen vaihtoehtona tai jossain määrin rinnakkaiskäsitteenä, ja kiitettävästi eri artikkeleiden kirjoittajat ovatkin pyrkineet raamittamaan omat empiiriset tutkimuksensa uuden käsitteen avulla. Kuitenkin sekä *cultural statecraft* että *soft power* -käsitteitä käytetään välillä rinnakkain, eivätkä kirjan toimittajatkaan tee loppujen lopuksi kovin selvää erottelua käsitteiden välille johdantokappaleessa. Yhtenä motivaationa uudelle käsitteelle kirjoittajat esittävät, että sen avulla voidaan välttää *soft power* -käsitteelle kerääntyneitä painolastia (s. 4–6), mutta koska tästä kritiikkiä keränneestä käsitteestä ei kuitenkaan luovuta,

lukijalle jää epäselväksi, missä suhteessa *cultural statecraft* tuo uutta ja miten se väistää (jos mitenkään) aiempaan käsitteeseen kohdistetun kritiikin. Artikkeleissa mm. Elina Viljanen ja Sergei Medvedev pohtivat tapausesimerkkien avulla näiden kahden käsitteen suhdetta tarkemmin, ja Medvedev esittää napakasti yhden mahdollisen tulkinnan käsitteiden suhteesta. Tämän muotoilun mukaan *cultural statecraft* voidaan nähdä hallinnon politiikkatoimina (*policy*) ja *soft power* niistä syntyvänä vaikutuksena (s. 228). Jatkokutkimukset näyttävät, miten uusi käsite vakiintuu käyttöön kuvaamaan valtioiden vaikuttamiskeinoja kulttuurin avulla.

Venäjän kulttuurin avulla tehtävää vaikuttamista tarkastellaan kirjassa korkeakulttuurin (kuvataide, kirjallisuus, taidemusiikki), koulutuksen, muistomerkkien, elokuvan, Euroviisujen, megatapahtumien ja urheilun näkökulmasta. Näkökulma on valtiotaito-käsitteen mukaisesti Venäjän hallinnon roolissa ja oletetuissa intresseissä sen tukiessa eri kulttuuritoimijoita ja -projekteja, mutta kuten useassa kohtaa tulee ilmi, olisi yksipuolista väittää kaikkien esitelyjen tapausten palvelevan yksiselitteisesti ja vain Venäjän hallinnon tarpeita. Monessa kohtaa, kuten korkeakoulutuksessa (Mäkinen), valtion rooli on ilmeinen, ja joissain tapauksissa Putinin hallinto tai Putin henkilökohtaisesti on ollut asioiden alullepanija, kuten jääkiekon KHL-liigan perustamisessa tai talviolympialaisten saamisessa Sotšiin (Forsberg, Pia Koivunen). Samoin esimerkiksi toisen maailmansodan muistomerkkeihin liittyvissä kiistoissa Euroopassa Venäjän hallinto on ollut suora toimija Putinin, Sergei Lavrovin tai vähintään jonkin Euroopassa sijaitsevan Venäjän suurlähetystön kommentoimissa Venäjän näkökulmasta vääränlaista historiantulkintaa (Lina Klymenko). Kuitenkin monessa kohtaa hallinnon ei tarvitse olla suora toimija. Hyvä esimerkki tästä on Mari Pajalan ja Dean Vuleticin analysoima Euroviisut, joihin huomattavia summia panostamalla Venäjä on Putinin aikana pyrkinyt voittamaan kisat, ja